

Moralske intuisjoner og politiske orienteringer blant norske velgere

Moral Intuitions and Political Orientations among Norwegian Voters

Johannes Due Enstad
Forsker II Institutt for samfunnsforskning
j.d.enstad@samfunnsforskning.no

Henning Finseraas
Professor Institutt for sosiologi og statsvitenskap, NTNU
henning.finseraas@ntnu.no

Sammendrag

Kan folks moralske intuisjoner bidra til å forstå politiske og ideologiske orienteringer i befolkningen? Vi presenterer teorien om moralske intuisjoner (*Moral Foundations Theory*, MFT) og gjør den første studien av MFTs forklaringskraft i en norsk kontekst. Vi tester validiteten av en norsk oversettelse av spørreskjemaet «Moral Foundations Questionnaire», det sentrale surveyinstrumentet for å måle moralske intuisjoner, og finner støtte for en fem-faktormodell som beskriver et tydelig skille mellom moralsk universalisme (omsorg og rettferdighet) og moralsk partikularisme (inngruppelojalitet, autoritet og hellighet). Vi undersøker videre hvordan disse moralske konfigurasjonene er korrelert med plassering på venstre-høyre-skalaen, parti- og partilederpreferanser og syn på sentrale politiske spørsmål som skatt og innvandring. Vi finner, i likhet med tidligere forskning fra andre land, at venstreorienterte skårer høyt på moralsk universalisme og lavt på partikularisme, mens høyreorienterte i større grad likestiller universalistiske og partikularistiske intuisjoner. Moralske intuisjoner forklarer en større andel av variasjonen i politisk orientering og holdning til skatte- og innvandringspolitikk enn utdanning, noe som tilsier at teorien kan være nyttig for å belyse politisk atferd.

Nøkkelord

Moralske intuisjoner, *Moral Foundations Theory* (MFT), politiske holdninger, ideologi, universalisme/partikularisme

Abstract

Can individual's moral intuitions shed light on political and ideological orientations in the population? We present Moral Foundations Theory (MFT) and conduct the first study of MFT's explanatory power in a Norwegian context. We test the validity of a Norwegian translation of the Moral Foundations Questionnaire, the central survey instrument for measuring moral foundations, and find support for a five-factor model that also describes a clear divide between moral universalism (care and fairness) and moral particularism (ingroup loyalty, authority, and sanctity). We further examine how these moral configurations relate to political left-right orientation, party and party-leadership preferences, and views on key political issues such as tax and immigration. We find, like previous research from other countries, that people with a left-wing orientation are high on moral universalism and low on particularism, while those with a right-wing orientation equate universalist and particularist intuitions to a greater extent. Moral foundations explain more of the variation in political orientation than education, indicating that the theory can shed useful light on political behavior.

Keywords

Moral intuitions, Moral Foundations Theory (MFT), political attitudes, ideology, universalism/particularism

Innledning

Mennesker er moralske vesener; vi reagerer på og dømmer hverandres handlinger i henhold til standarder for rett og galt. Politiske holdninger og handlinger er ofte sammenfiltret med moralske hensyn, noe som særlig viser seg i debatter om klimaendringer, innvandring eller sosial ulikhet (Haugseth et al., 2016; Hagelund, 2004). Moral aktiverer og forsterker politisk engasjement. Eksempelvis kan en sterk moralsk overbevisning om politiske strids-spørsmål bidra til polarisering og redusert forhandlingsvilje (Kovacheff et al., 2018; Ryan, 2017), og moralsk ladet språkbruk på X/Twitter kan mobilisere til deltakelse i voldelige demonstrasjoner (Mooijman et al., 2018). Den moralske dimensjonen synes å være høyst relevant for å forstå politiske og ideologiske forskjeller, skillelinjer og konflikter. I denne artikkelen introduserer og tester vi *Moral Foundations Theory*, teorien om moralske intuisjoner, et innflytelsesrikt teoretisk og empirisk rammeverk som, så vidt vi vet, ikke har blitt anvendt i en norsk kontekst tidligere.

Det finnes en lang tradisjon for å tematisere moral innenfor politisk teori (Paul et al., 2004), men inntil nylig har det likevel vært lite empirisk forskning på hvordan moralske verdier henger sammen med individuell politisk og ideologisk orientering. Det finnes en distinkt litteratur om *morality politics*, men disse studiene er USA-sentrerte og opererer med en generisk forståelse der moral simpelthen viser til det som (noen hevder) er rett og galt eller godt og ondt (Doan, 2014). Variasjon i meninger om rett og galt, og hva som måtte ligge til grunn for dette, er ikke et tema i denne litteraturen.

I norsk samfunnsforskning har moral og moralisering vært et viktig tema i innvandringsforskningen. Eksempler på dette er Ottar Brox sin analyse av norsk innvandringsdebatt (Brox, 1991) og karakteristikk av denne som et «moral-mesterskap», og Anniken Hagelunds studie av rasismebegrepets funksjon i norsk innvandringsdebatt, som var rettet inn mot innvandringspolitikken som «et moralsk felt hvor det gode står mot det onde» (Hagelund, 2004; se også Figenschou & Beyer, 2014). Andre studier har tatt for seg presens rolle som «moralske voktere» ved skandalisering av politiske aktører eller moralske logikker i klimadebatten (Fladmoe & Jenssen, 2009; Haugseth et al., 2016). Også i disse tilfellene brukes moralbegrepet generelt, for å vise til aktører, diskurser eller situasjoner der meninger om rett og galt står sentralt. Et slikt generelt moralbegrep kan være formålstjenlig i mange sammenhenger, men det gir ikke anledning til å undersøke hvordan *ulike* moralske verdier kan prege aktørers politiske og ideologiske orientering. For å gjøre dette kreves en anvendbar og etterprøvbart moralteori.

Moral Foundations Theory (MFT) kan potensielt spille denne rollen. MFT er et teoretisk rammeverk som ble utviklet av Jonathan Haidt og flere amerikanske sosialpsykologer på 2000-tallet (Haidt & Joseph, 2004; Haidt, 2007), senere popularisert gjennom Haidts bestselger *The Righteous Mind: Why Good People are Divided by Politics and Religion* (2013). De siste ti–femten årene har MFT-inspirert moralforskning brutt ut av sine opprinnelige sosialpsykologiske rammer og blitt anvendt i andre samfunnsfag, særlig statsvitenskap, men også i sosiologi, kriminologi og markedsforskning. Dette har åpnet en ny forskningsagenda drevet av spørsmål og hypoteser om hvordan ulike moralske verdikonfigurasjoner fordeler seg og virker sammen med andre forhold for å påvirke politiske eller sosiale utfall. Studier har vist hvordan MFT kan anvendes til å forstå en rekke fenomener og konsepter, som for eksempel meningsdannelse (Clifford & Jerit, 2013), velgeratferd (Enke, 2020; Franks & Scherr, 2015), fordommer (Van de Vyver et al., 2016), deltakelse i voldelige demonstrasjoner (Mooijman et al., 2018), vaksineskepsis (Amin et al., 2017), syn på klimaendringer (Welsch, 2022) og donasjonsatferd (Nilsson, Erlandsson et al., 2020).

Noe overraskende er imidlertid MFT ikke anvendt for å forstå politisk atferd i Norge. I denne artikkelen studerer vi teoriens gyldighet og implikasjoner med norske data. Ved hjelp av en nasjonalt representativ survey (N = 1282) vurderer vi validiteten av en norsk oversettelse av spørreskjemaet «Moral Foundations Questionnaire» (MFQ). Basert på dette instrumentet undersøker vi (1) hvorvidt de moralske verdiene beskrevet i MFT er målbare blant norske velgere, og (2) hvis dette er tilfellet, hvorvidt de korrelerer med politisk selv-plassering på høyre-venstre-skalaen, partisympatier, holdninger til partiledere og meninger om stridstema som skatt og innvandring.

En kort introduksjon til teorien om moralske intuisjoner

MFT er en teori om hva som utgjør menneskers moralske sans, og hvorfor vi har den. MFT bygger på innsikter fra antropologi, evolusjonsforskning og sosialpsykologi, og hviler på fire kjernepåstander om vår moral: medfødtet, kulturell formbarhet, intuisjonisme og pluralisme (Graham et al., 2013; Graham & Yudkin, 2022).

Medfødtet er antakelsen om at mennesker er utstyrt med en universell moralsk sans. Evnen til å oppleve at noe er rett eller galt, i likhet med andre deler av vårt mentale maskineri, antas å være et resultat av medfødte intuisjoner og følgelig et produkt av evolusjonære tilpasninger. Slike medfødte egenskaper er ikke hugget i stein, men bør heller forstås som et førsteutkast for våre moralske responser – noe som er «organisert forut for erfaring» (Marcus, 2004). Denne predisposisjonen legger føringer, men stenger ikke for utfylling og redigering gjennom erfaring og læring. Den moralske sansen er med andre ord også *kulturelt formbar*. Vi er både «født sånn» og «blitt sånn».

MFT hevder videre at moralske intuisjoner om rett og galt er nettopp det – *intuisjoner*. De oppstår automatisk, oppleves emosjonelt og dukker opp bokstavelig talt før vi vet ordet av det. Med Kahnemans terminologi kan de forstås som en «system 1»-prosess (Kahneman, 2013). Våre resonnementer om *hvorfor* noe er rett eller galt, kommer først etterpå, som en «system 2»-prosess, for å støtte opp om og rettferdiggjøre den umiddelbare intuisjonen. Haidt og Bjorklund (2008, s. 188) definerer derfor moralsk intuisjon som

the sudden appearance in consciousness, or at the fringe of consciousness, of an evaluative feeling (like–dislike, good–bad) about the character or actions of a person, without any conscious awareness of having gone through steps of search, weighing evidence, or inferring a conclusion.

Til sist hevder MFT at moral er *pluralistisk*. Denne antakelsen innebærer at det finnes et sett med ulike moralske intuisjoner («foundations») som vi beveges av når vi umiddelbart opplever noe som moralsk rett eller galt. Her skiller MFT lag med tidligere tilnærminger der moral ble forstått som knyttet til én type hensyn, særlig rettferdighet eller omsorg (Gilligan, 1982; Kohlberg, 1975; Blum, 1988). Innenfor dette paradigmet ble verdier som for eksempel patriotisme eller respekt for tradisjon forstått som ikke-moralske hensyn eller et resultat av ufullstendig moralsk utvikling. MFT kritiserer denne forståelsen for å være sentrert rundt individualistiske og vestlige måter å tenke på, og dermed overse både ikke-vestlige kulturer og moralske orienteringer hos samfunnsgrupper i vestlige samfunn som verdsetter kollektiver, institusjoner, tradisjoner og guddommer. MFT bygger på antakelsen om at det finnes en bredere palett av moralske verdier, som i den opprinnelige formuleringen begrenses til fem: omsorg, rettferdighet, lojalitet, autoritet og renhet/hellighet.

I MFT forklares de moralske verdiene funksjonelt, det vil si at de knyttes til intuisjoner som antas å ha oppstått som evolusjonære tilpasninger i møte med ulike utfordringer for overlevelse og reproduksjon som menneskearten har blitt stilt overfor. *Omsorg* som

moralsk intuisjon handler om at andre skal ha det godt og trygt, og er forbundet med medfølelse, empati, vennlighet, sensitivitet for andres lidelse og sinne mot dem som påfører andre skade. Omsorgsintuisjonen oppstod som et svar på behovet for å beskytte uskylde og forsvarsløse – særlig barn, men også andre – mot lidelse og smerte påført utenfra. *Rettferdighetsintuisjonen* er koblet til følelser rundt samarbeid og gjensidighet, der pålitelige partnere blir sett som gode og rettferdige, mens de som utnytter andre, fordømmes. Denne intuisjonen oppstod på grunn av behovet for å dra nytte av samarbeid og straffe juksere og gratispassasjerer. *Lojalitet* er knyttet til behovet for å danne og opprettholde levedyktige koalisjoner med indre samhold: Man liker og verdsetter gode og selvoppofrende lagspillere, men de som går imot sin egen gruppe, stemples som svikere og forrædere. *Autoritet* som moralsk intuisjon springer ut av behovet for å dra nytte av hierarkiske relasjoner. Autoritetsintuisjonen gjør at respekt for hierarkisk orden og tradisjon (så lenge dette blir forstått som noe legitimt og nyttig) blir verdsatt som lydighet og aktelse, mens det å motvirke hierarki og tradisjon, fordømmes som respektløshet og undergraving. Den siste moralske intuisjonen, *renhet/hellighet*, er koblet til behovet for å unngå patogener og parasitter. Avskyresponsen forbundet med frykt for smitte og urenheter henger sammen med det såkalte adferdsmessige immunforsvaret (Schaller & Murray, 2008), som har vist seg å ha samfunnsmessige implikasjoner blant annet med hensyn til variasjon i kulturell kollektivism (Fincher et al., 2008) og religiøsitet (Yu et al., 2022). I de fleste samfunn har dette utviklet seg videre til å skape kulturelle og emosjonelle responser til kroppslige uttrykk og behovet for kroppslig kontroll. Senere forskning har foreslått modifikasjoner eller utvidelser av det opprinnelige settet av fem moralske intuisjoner, samt ulike måter å identifisere intuisjonene på empirisk.¹

MFT-litteraturen grupperer de fem intuisjonene i to overordnede dimensjoner—«individualiserende» verdier (omsorg og rettferdighet) og «bindende» verdier (lojalitet, autoritet og renhet/hellighet) – men en annen og vel så meningsfull benevnelse er moralsk universalisme kontra moralsk partikularisme (Enke, 2020). Universalistiske moralske intuisjoner kommer til uttrykk gjennom for eksempel menneskerettighetstenkning, upartiskhet, og ikke-diskriminering – alle bør behandles omsorgsfullt og rettferdig uavhengig av hvor de er og hvem de er. Moralsk partikularisme bygger på intuisjoner som i større grad er stedbundne – de er knyttet til bestemte relasjoner, grupper og steder, og kan komme til uttrykk i for eksempel patriotisme, eller støtte til tradisjoner og æreskulturer. Skillet mellom universalistiske og partikularistiske intuisjoner er sentralt når det gjelder MFTs anvendelse på spørsmål om politiske og ideologiske orienteringer.

Moralske verdikonfigurasjoner og politiske orienteringer

Studier av MFT har vist at folk vektlegger de moralske intuisjonene ulikt. Denne variasjonen har vist seg å samsvare med politiske og ideologiske orienteringer: Progressive eller venstreorienterte skårer i gjennomsnitt høyt på universalisme og lavt på partikularisme, mens konservative eller høyreorienterte i gjennomsnitt tenderer til å skåre like høyt på

1 MFT-litteraturen har spesifisert fem kriterier for at noe kan kvalifisere som en moralsk intuisjon (Graham et al., 2013): Det må være noe som (1) forekommer ofte når folk snakker sammen om noe moralsk galt en tredjepart har gjort; (2) utløser umiddelbare og affektive moralske vurderinger; (3) er utbredt på tvers av kulturer; (4) viser tegn på medfødtet; og (5) kan forklares funksjonelt som et resultat av evolusjonær tilpasning. I en foreløpig upublisert studie ble det funnet empirisk støtte for en utvidet modell med seks intuisjoner, der rettferdighet erstattes av to verdier: likhet og proporsjonalitet (Atari et al., 2022). Andre forskere har foreslått en sju-faktormodell (Zakharin & Bates, 2021).

begge to (Graham et al., 2009, 2011; Federico et al., 2013; Nilsson & Erlandsson, 2015; Graham & Yudkin, 2022).²

Moralske intuisjoner er også korrelert med stemmegivning (Franks & Scherr, 2015; Harper & Hogue, 2019). Eksempelvis finner Enke (2020) en sterk korrelasjon mellom moralsk universalisme/partikularisme og støtte til republikanske eller demokratiske presidentkandidater, samt å stemme på Trump heller enn andre republikanske kandidater i nominasjonsvalg.

Et viktig spørsmål i denne sammenhengen er hvordan skal vi forstå forholdet mellom moralske intuisjoner og beslektede faktorer som personlighet og politiske grunnverdier, faktorer som er sentrale og mer etablerte i studiet av politisk atferd. Graham et al. (2013) diskuterer dette og anser moralske intuisjoner for å ha en mellomposisjon mellom personlighet og politiske grunnverdier. Moralske intuisjoner er mer formet av kontekstuelle forhold enn personlighet, og vil kunne være påvirket av personlighetstrekk som *the Big Five*. De anser imidlertid politiske grunnorienteringer for å være mer kontekstuelle enn våre moralske intuisjoner samt direkte påvirket av våre moralske intuisjoner. Det siste kan man så klart ha innvendinger mot (se for eksempel Smith et al. 2017), så forholdet mellom moralske intuisjoner og grunnleggende verdiorienteringer vil derfor være avhengig av i hvilken grad man ser på politiske verdiorienteringer som å være svært stabile, nærmest som personlighetstrekk, eller i hovedsak formet av aktuelle politiske konfliktlinjer, slik at de kan endres raskt.

Historisk sett har man i norsk valgforskning vært særlig opptatt av å forstå betydningen av velgernes plassering i den sosiale strukturen, og da i særklasse betydningen av skillelinjemodellen (se Aardal, 1994, 2017). I henhold til MFT skal ikke intuisjonene være et rent speilbilde av plasseringen langs disse skillelinjene. Spørreskjemaet som måler moralske intuisjoner, er det samme på tvers av land og er sånn sett frikoblet fra den nasjonale politiske konteksten. Samtidig er det klart at de institusjonaliserte konfliktene er en del av den politiske konteksten som vil forme hvordan og hvorvidt intuisjonene spiller seg ut i politisk atferd, siden teorien åpner for kontekstuell innflytelse.

En annen sentral interesse i norsk valgforskning har vært å beskrive såkalte ideologiske dimensjoner blant velgerne (Bergh & Aardal, 2019, kap. 3). Som en konsekvens av at sosial struktur har fått mindre forklaringskraft i modeller for stemmegivning, utarbeidet valgforskningsprogrammet en mer induktiv, empirisk drevet tilnærming til politiske skillelinjer (Aardal, 1994). Ved hjelp av et stort batteri av spørsmål om politiske stridsspørsmål identifiseres et knippe ideologiske dimensjoner (eksempelvis syn på det offentlige versus det private rolle i samfunnet, syn på innvandring, og syn på miljøpolitikken) som velgernes stemmegivning forstås ut fra. De moralske intuisjonene er mer abstrakte enn disse verdiorienteringene, som er basert på vurderinger av dagsaktuelle politiske stridsspørsmål, og slik sett kan de bidra til å forstå velgeres plassering langs de ideologiske dimensjonene.

Nilsson et al. (2020) finner at de moralske intuisjonene er sterkere forbundet med svenske velgeres plassering langs politikkens «andre» dimensjon, nemlig den såkalte GAL-TAN-aksen (som beskriver en konflikt mellom velgere og partier som har en såkalt grønn/alternativ/liberal verdiorientering vs. de med en tradisjonell/autoritær/nasjonalistisk verdiorientering), enn med deres plassering langs den «første» (økonomiske) dimensjonen (som beskriver konflikten om statens rolle i økonomien). I denne artikkelen undersøker vi de moralske intuisjonenes korrelasjon med variabler som er koblet til den «første»

2 Flere studier tyder imidlertid på at progressive verdsetter rettferdighet forstått som *likhet*, mens konservative i større grad verdsetter rettferdighet forstått som *proporsjonalitet* (Skurka et al., 2020; Atari et al., 2022).

dimensjonen (meninger om skatt), den «andre» dimensjonen (meninger om innvandring), og en kombinasjon av begge (partipreferanse og partiledersympati).

Vårt formål med denne artikkelen er imidlertid ikke å lansere en ny teori om politiske skillelinjer. Vår hensikt er mer beskjeden: Vi ønsker å introdusere teorien og presentere de første korrelasjonene mellom intuisjonene og politiske orienteringer i Norge. Våre innledende analyser må følges opp i senere forskning for å avklare årsaksforhold mellom intuisjonene og de ideologiske dimensjonene.

Data og metode

For å studere MFTs empiriske støtte i Norge foretok vi en datainnsamling i regi av Kantar. Datainnsamlingen ble gjennomført i september 2021 med den norske befolkningen over 18 år som målgruppe. Utvalget omfattet 2562 respondenter fra Kantars webpanel, og av disse ble halvparten tilfeldig trukket ut til å besvare et spørreskjema for å måle moralske verdier (N = 1282). Av disse ble 35 respondenter filtrert ut gjennom en oppmerksomhetssjekk. Utvalget har en viss overrepresentasjon av personer med høy utdanning. Data og kode for å reproducere analysene er arkivert og tilgjengeliggjort ved Norsk senter for forskningsdata (NSD).³

Moralske verdier og universalisme/partikularisme

Vi målte moralske verdier ved å anvende en norsk oversettelse av spørreskjemaet «Moral Foundations Questionnaire» (MFQ), som opprinnelig ble konstruert av forskerteamet som utviklet MFT (Graham et al., 2011), og som tidligere er validert i en rekke nasjonale kontekster (Graham et al., 2011; Davies et al., 2014; Métayer & Pahlavan, 2014; Nilsson & Erlandsson, 2015; Yilmaz et al., 2016). Oversettelsen ble gjennomført i tre trinn. Først oversatte vi selv skjemaet til norsk, deretter ble vår norske oversettelse tilbake-oversatt til engelsk av en autorisert translatør, og til sist sammenlignet vi tilbake-oversettelsen med originalversjonen for harmonisering. Det endelige spørreskjemaet er vedlagt i appendiks.

MFQ består av tretti påstander, seks for hver av de fem moralske intuisjonene, samt to ekstra påstander som har til hensikt å sile ut respondenter som svarer uoppmerksomt. Halvparten av påstandene utgjør en relevansskala der respondenten indikerer hvor relevante ulike overveielser er når vedkommende avgjør om noe er rett eller galt (for eksempel: «Hvorvidt noen viste omsorg for svake og sårbare»), på en sekspunkts-skala fra «ikke relevant i det hele tatt» til «ekstremt relevant». Den andre halvparten av påstandene utgjør en vurderingsskala der respondenten sier seg enig eller uenig i en rekke vurderinger (for eksempel: «Rettferdighet er det viktigste et samfunn trenger»), igjen på en sekspunkts-skala (fra «helt uenig» til «helt enig»).

Som et uavhengig tilleggsmål på universalistisk/partikularistisk moralsk orientering ble respondentene gitt en oppgave der de ble bedt om å fordele 100 «moralpoeng» på tolv konsentrisk sirkler som var merket med ulike kategorier av mennesker, dyr eller ting. Instruksjonen lød: «Hvor mange poeng du gir til hver sirkel, angir hvor mye du bryr deg om denne kategorien. Fordel poengene på en måte som samsvarer med de vurderingene du pleier å gjøre i ditt eget liv.» De innerste sirklene stod for de mer partikularistiske eller stedbundne kategoriene (egne familiemedlemmer, slektninger, venner, folk fra eget land), mens de ytterste sirklene stod for de mer universalistiske kategoriene (alle mennesker i hele verden, alle pattedyr, alle levende vesener).⁴

3 Datasett, kode og dokumentasjon er tilgjengelig fra <https://doi.org/10.18712/NSD-NSD3132-V1>.

4 De tolv sirklene var merket som følger, fra innerst til ytterst: 1. Hele din nærmeste familie; 2. Alle dine slektninger; 3. Alle dine nærmeste venner; 4. Alle venner og bekjentskaper; 5. Alle menneskene du noen

Politisk orientering

Vi undersøker korrelasjonen mellom de moralske intuisjonene og et utvalg variabler som dekker ulike former for politiske orienteringer. Dette inkluderer egenplassering på venstre–høyre-skalaen (1–11, hvor høy skår er høyreplassering), hvor sannsynlig det er at respondenten vil stemme på SV eller FrP (0–10, hvor høy skår er høyere sannsynlighet), hvor godt man liker partilederne Lysbakken og Listhaug (0–10, hvor høy skår er at man liker partilederen), positivt syn på mer innvandring av flyktninger og asylsøkere (Likert-skala 1–5) og negativt syn på at skatter sikrer fellesgodene (Likert-skala 1–5). Vi velger å fokusere på SV/Lysbakken og FrP/Listhaug siden disse partiene representerer motpoler langs den «andre» dimensjonen eller den såkalte GAL-TAN-aksen i norsk politikk (Stein, 2023), en dimensjon der moralske intuisjoner har vist seg å ha særlig stor betydning for svenske velgere (Nilsson et al., 2020). Resultater for øvrige partier og partiledere presenteres i appendikset.

Resultater

Reliabilitet og validitet

For å teste MFQ-spørreskjemaets reliabilitet, undersøker vi den indre konsistensen til skalaene som er ment å måle de fem moralske intuisjonene. Vi rapporterer McDonalds omega i tillegg til Cronbachs alfa. McDonalds omega anses som et bedre mål på indre konsistens enn det mer utbredte Cronbachs alfa (Stensen & Lydersen, 2022). Tabell 1 viser at faktorene har en indre konsistens som er akseptabel og på nivå med tidligere forskning der MFQ er anvendt i ulike nasjonale kontekster.

Tabell 1. Skalareliabilitet for de fem moralske intuisjonene

Moralsk intuisjon	McDonalds omega	Cronbachs alfa	Gjennomsnittlig Cronbachs alfa fra 36 tidligere studier (Kivikangas et al., 2021)
Omsorg	.69	.63	.61
Rettferdighet	.75	.67	.62
Lojalitet	.75	.71	.67
Autoritet	.74	.69	.72
Hellighet	.79	.72	.82

Videre undersøker vi MFQ-spørreskjemaets strukturelle validitet, altså i hvilken grad de observerte svarmønstrene reflekterer de dimensjonene som MFT hevder utgjør våre moralske intuisjoner. Vi anvender bekreftende faktoranalyse, det vil si at vi assosierer hvert spørsmål i spørreskjemaet til den latente moralske dimensjonen (eller faktoren) som teorien antar at spørsmålet skal måle, og tester deretter hvorvidt dataene støtter den strukturen som teorien beskriver. Denne måten å validere dimensjonene på er standard i litteraturen (Graham et al., 2011; Davies et al., 2014; Nilsson & Erlandsson, 2015; Yilmaz et al., 2016; Zakharin & Bates, 2021).

Tidligere studier av MFQs strukturelle validitet har avdekket at det er en viss variasjon på tvers av land i hvor godt spørreskjemaet fanger opp de latente moralske faktorene og hvor mange slike faktorer det er støtte for i datamaterialet (Graham et al., 2011, Zakharin & Bates, 2021). Vi tester derfor flere alternativer. I tillegg til de originale to-faktor- (universalisme og partikularisme) og fem-faktorløsningene (omsorg, rettferdighet, lojalitet, autoritet

gang har møtt; 6. Alle menneskene i landet ditt; 7. Alle menneskene på kontinentet ditt; 8. Alle mennesker i hele verden; 9. Alle pattedyr; 10. Alle levende vesener, inkludert dyr, planter, sopp og mikroorganismer; 11. Alle ting i naturen, inkludert livløse ting som steiner; 12. Alle ting som eksisterer.

og hellighet), tester vi såkalte bi-faktormodeller (Reise, 2012). I en bi-faktormodell lader de observerte variablene ikke bare på spesifikke faktorer (her: moralske dimensjoner), men også på én eller flere såkalte generelle faktorer som representerer mer overordnede trekk ved dataene. I en survey laget for å måle ulike faktorer ved mental helse, som angst og depresjon, kunne man tenke seg en generell faktor som representerer generell mental helse. Generelle faktorer kan også være «metodefaktorer», for eksempel hvis man har grunn til å tro at metodiske trekk ved et spørreskjema (f.eks. ulike skalaer) i seg selv påvirker svarene. Dette er tilfelle for MFQ, som består av to skalaer (relevansskala og vurderingsskala). Vi følger derfor Zakharin og Bates (2021) og tester bi-faktormodeller med to generelle «metodefaktorer» som knyttes til henholdsvis relevansskala-spørsmålene og vurderingsskala-spørsmålene i MFQ.

Tabell 2. Valideringsresultater

Modell	AIC	CFI	TLI	RMSEA	SRMR
Nullmodell				0.152	
2-faktor	111203	0.704	0.675	0.087	0.093
5-faktor	111128	0.710	0.675	0.087	0.091
2-faktor (bi-faktor)	109062	0.873	0.848	0.059	0.066
5-faktor (bi-faktor)	108768	0.896	0.873	0.054	0.061

N = 1247. AIC = Akaike Information Criteria. Lavere verdi indikerer bedre løsning. CFI = Comparative Fit Index. Høy verdi (helst over .90) indikerer bedre løsning. TLI = Tucker-Lewis Index. Høy verdi (helst over .95) indikerer bedre løsning. RMSEA = Root Mean Square Error of Approximation. Lav verdi (helst under .06) indikerer bedre løsning. SRMR = Standardized Root Mean Square Residual. Lav verdi (helst under .08) indikerer bedre løsning.

Tabell 2 presenterer valideringsparametere for de ulike modellene.⁵ For alle parameterne finnes det etablerte tommelfingerregler for når modellen passer godt til dataene (Hu & Bentler, 1999; Schumacker & Lomax, 2004, s. 76). For CFI og TLI skal verdiene helst være over .90 eller .95, mens RMSEA-verdier på under .06 indikerer god tilpasning. For SRMR skal verdien helst være under .08. Den best tilpassede modellen i tabell 2 har CFI rett under .90, men ifølge Kenny (2015) er CFI/TLI misvisende når RMSEA for nullmodellen er lavere enn .158, hvilket er tilfelle hos oss; RMSEA og SRMR bør i slike tilfeller tillegges større vekt. Begge bi-faktormodellene har RMSEA/SRMR-verdier som tyder på god tilpasning.

Resultatene viser at vår norske oversettelse av MFQ har god validitet. Dette betyr at faktorstrukturen reflekterer de fem moralske intuisjonene (eller de to overordnede dimensjonene, universalisme og partikularisme) som MFT beskriver.⁶ Vår konklusjon er at den norske oversettelsen av MFQ-spørreskjemaet er et anvendelig instrument for å måle moralske intuisjoner.

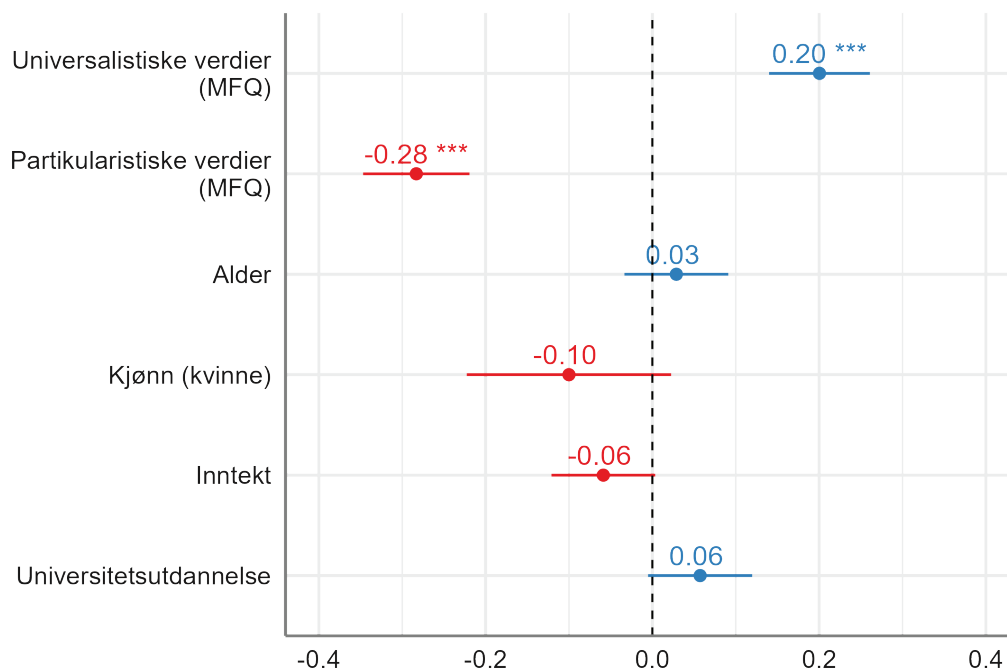
5 Modellene er estimert ved bruk av ML (Maximum Likelihood). Vi tilpasser modellene noe ved å anvende modifikasjonsindekser. Modifikasjonsindekser gir beregnede verdier som indikerer hvor mye en modell kan forbedres ved å legge til eller fjerne en bestemt kobling mellom variabler. Disse indeksene gir informasjon om hvor godt modellen passer til dataene, og hva som kan endres for å forbedre tilpasningen. Vi bruker verdier fra modifikasjonsindeksene for å frigjøre korrelasjon mellom MFQ-enkeltspørsmål som måler samme moralske intuisjon.

6 Vi finner videre at bi-faktormodeller med generelle metodefaktorer er nødvendig for å oppnå god modelltilpasning. Dette tyder på at respondentenes svarmønstre ikke bare reflekterer de moralske intuisjonene som MFT beskriver, men også trekk ved spørreskjemaets måleegenskaper, nemlig de to skalaene som brukes i skjemaet.

Test av begrepsvaliditet

Begrepsvaliditet handler om i hvilken grad man faktisk måler det man ønsker å måle. I dette tilfellet undersøker vi om MFQ-spørreskjemaet faktisk måler moralsk universalisme og partikularisme. Vi foretar først en test av konvergerende validitet (hvorvidt det er samsvarende mellom ulike måleinstrumenter som teoretisk skal måle det samme) ved å undersøke sammenhengen mellom MFQ-dataene og resultater fra et alternativt mål på universalisme/partikularisme, nemlig respondentenes fordeling av poeng på tolv konsentriske moralske sirkler, fra mest partikularistisk (innerst) til mest universalistisk (ytterst).

Figur 1 viser resultatet av denne valideringen. Figuren illustrerer sammenhengen mellom universalisme og partikularisme målt ved MFQ (vi bruker de predikerte faktorskårene fra bi-faktormodellen med to-faktorløsning) og relativ universalisme målt ved hjelp av den moralske sirkelen (sum av poeng tildelt de seks ytterste sirklene minus sum av poeng tildelt de seks innerste). Vi kontrollerer for alder, kjønn, inntekt og høyere utdanning. Resultatene viser en tydelig sammenheng i forventet retning: Moralsk universalisme og partikularisme målt ved MFQ er henholdsvis positivt og negativt korrelert med relativ universalisme målt ved den moralske sirkelen. Dette tyder på at MFQ-målene på moralske intuisjoner faktisk fanger opp universalistisk og partikularistisk moralsk orientering.

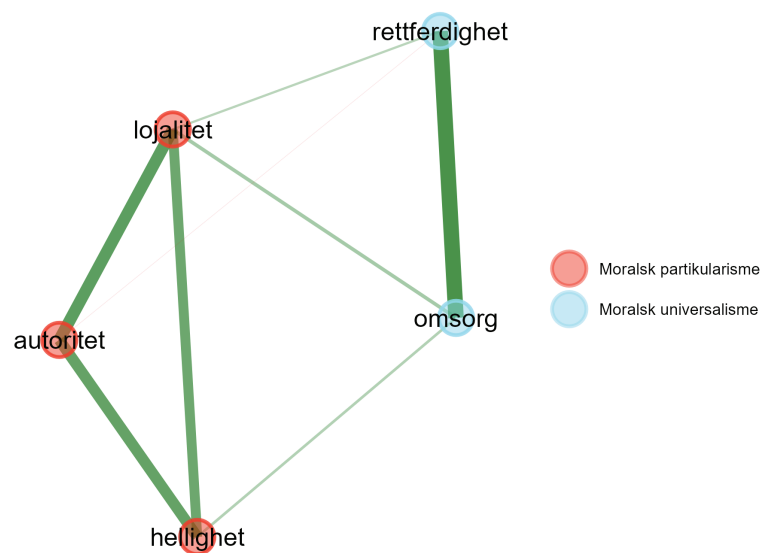
Figur 1. Estimert sammenheng mellom moralsk universalisme/partikularisme målt ved MFQ og relativ universalisme målt ved moralsk sirkel (standardiserte koeffisienter).

For en ytterligere test på MFQ-instrumentets evne til å måle moralsk universalisme og partikularisme følger vi Atari et al. (2022) og anvender eksplorerende grafanalyse (*Exploratory Graph Analysis*, EGA), en metode som bruker grafteori og nettverksanalyse for å identifisere latente faktorer eller dimensjoner i et datasett (Golino & Epskamp, 2017). En graf skal her forstås som en matematisk struktur som representerer relasjoner mellom objekter og består av *noder*, som er analyseenhetene, og *kanter* (eller forbindelser), som er relasjoner mellom nodene. Der noder er tett forbundet, ser vi klynger. I sosiale nettverk kan klynger for eksempel være grupper av venner eller kolleger. Slike nettverksmodeller har også vist seg nyttige for å undersøke dimensjonalitet i psykologiske data, der eksempelvis

personlighetstrekk vil fremtre som klynger. Dette er bakgrunnen for utviklingen av EGA som et alternativ eller supplement til tradisjonell faktoranalyse.

Når vi anvender EGA på vårt datasett, estimeres først nettverksstrukturen i dataene. Nodene representerer da de fem moralske dimensjonene, og kantene er delkorrelasjoner mellom nodene (kontrollert for korrelasjoner med alle andre noder). Kantbredde indikerer korrelasjonens styrke. Deretter appliseres en spesiell algoritme («walktrap»), som benytter såkalte virrevandringer («random walks») for å detektere noder som er særlig tett sammenkoblet og dermed utgjør klynger. Metoden er beskrevet mer utførlig i Golino & Epskamp (2017).

Figur 2 viser resultatet. Vi ser at grafanalysen identifiserer to klynger, eller overordnede dimensjoner, der nodene er tett koblet til hverandre, nemlig omsorg+rettferdighet og lojalitet+autoritet+hellighet. Dette funnet, som er i tråd med resultater fra tidligere forskning på amerikanske MFQ-data (Atari et al., 2022), styrker antakelsen om at MFQ måler universalistiske og partikularistiske moralske intuisjoner i den norske befolkningen.

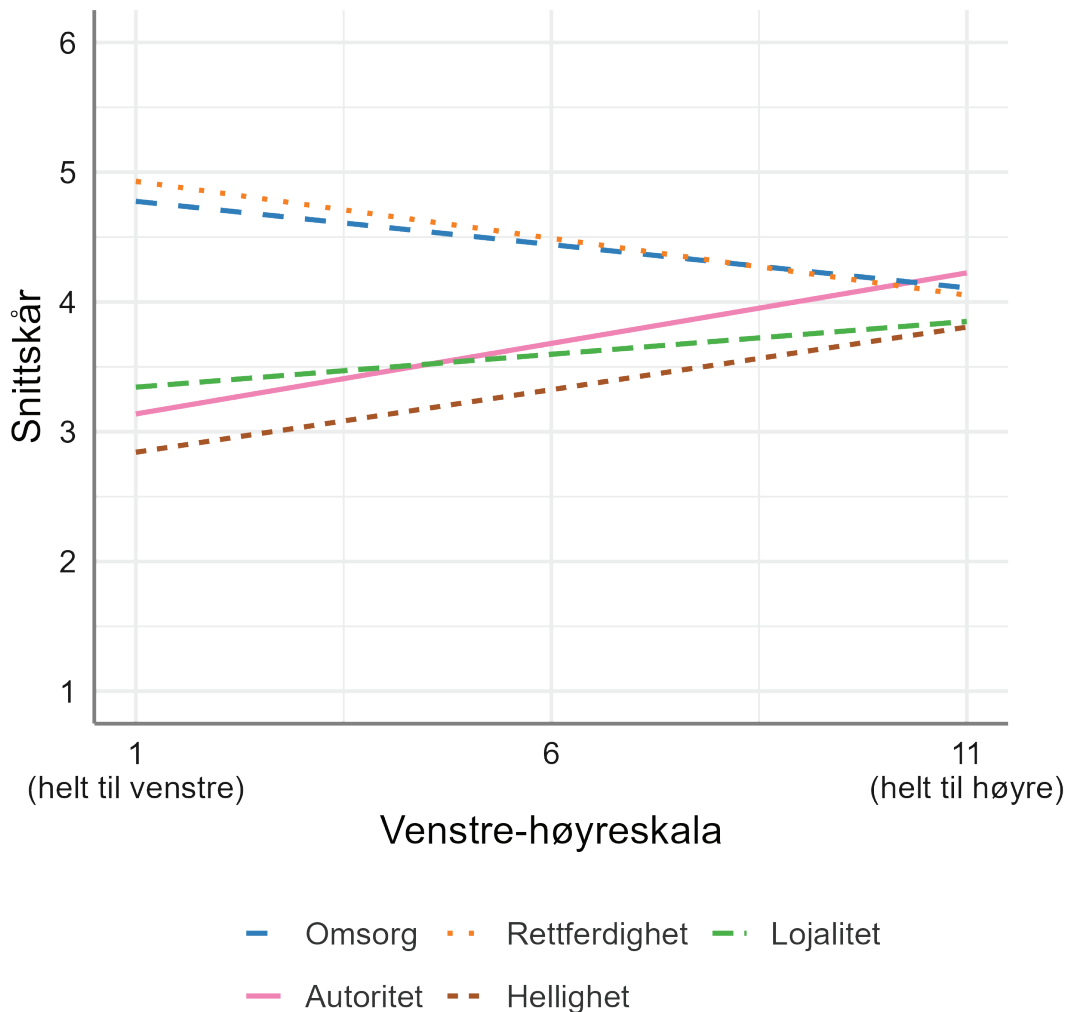
Figur 2. Nettverket av moralske intuisjoner basert på MFQ.

N = 1247. Nodene representerer snitt av sumskårer for de ulike moralske intuisjonene basert på MFQ. Analysen ble utført i R ved hjelp av pakken EGAnet (Golino & Christensen, 2022).

Moralske intuisjoner og politiske orienteringer

Hvordan henger de moralske intuisjonene sammen med den norske befolkningens politiske orienteringer? Figur 3 viser hvordan gjennomsnittsskårer for de moralske intuisjonene varierer med selv plassering på en venstre–høyre-skala. Mønsteret som danner seg, er slående likt det som er rapportert i tidligere forskning på MFT (Graham et al., 2013, s. 76). Jo mer venstreorientert man er, desto større er avstanden mellom de universalistiske intuisjonene (omsorg og rettferdighet) og de partikularistiske eller stedbundne intuisjonene (lojalitet, autoritet og hellighet/renhet). Ser vi på den gruppen som plasserer seg lengst til venstre på skalaen (skår 1–3), er for eksempel snittforskjellen mellom omsorg og autoritet på mer enn to standardavvik, altså svært stor. Jo lenger til høyre man plasserer seg på skalaen, jo mer konvergerer snittskårene for de fem moralske intuisjonene. For de mest høyreorienterte er snittforskjellene tilnærmet ubetydelige. Dette betyr at norske velgeres moralske intuisjoner er ulikt konfigurert. Når velgerne intuitivt vurderer en

handling som moralsk rett eller feil, så legger de venstre- og høyreorienterte ulik vekt på de ulike moralske dimensjonene. For de på venstresiden er dette i hovedsak et spørsmål om hvor omsorgsfull eller rettferdig handlingen oppfattes som, mens for velgere på høyresiden er det *i tillegg* viktig om handlingen bar preg av (il)lojalitet overfor egen gruppe eller respekt(løshet) overfor myndigheter, tradisjoner og det hellige. Dette kan tolkes som at venstreorienterte preges av et relativt ensidig og sterkt omsorgs- og rettferdighetsfokus, mens høyreorienterte opererer med en mer mangfoldig moralsk palett der alle fem intuisjoner veies mer likt.

Figur 3. Gjennomsnittsskårer på de moralske intuisjonene etter venstre/høyre-orientering.

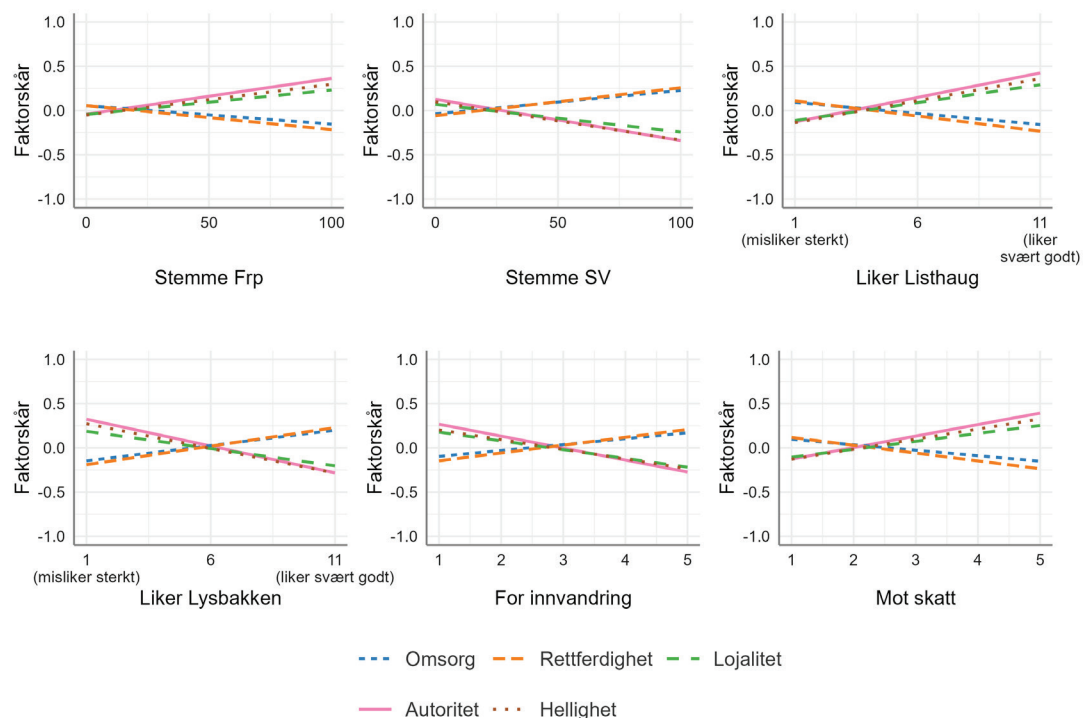
Vi fortsetter med noen enkle analyser hvor vi har predikert faktorskårer for de moralske intuisjonene ut fra den beste modellen i tabell 2 (altså bi-faktormodellen med fem faktorer). Tabell 3 viser hvordan de moralske intuisjonene varierer med kjønn, alder, utdanning og bosted (urbant/ruralt). Tabellen viser at forskjellene mellom disse demografiske gruppene er små for universalisme (omsorg og rettferdighet), med unntak av for kjønn, hvor kvinner skårer høyere enn menn. For partikularisme (lojalitet, autoritet og hellighet) er forskjellene større. Menn, de over 40 år, de uten høyere utdanning og de som bor mer ruralt, skårer høyere på disse intuisjonene.

Tabell 3. Forskjeller i moralske intuisjoner mellom ulike demografiske grupper (predikerte faktorskårer)

	Omsorg	Rettferdighet	Lojalitet	Autoritet	Hellighet
Menn	-.08	-.07	.09	.13	.12
Kvinner	.07	.06	-.08	-.11	-.11
Alder under 40 år	-.01	.01	-.23	-.22	-.24
Alder over 40 år	.01	-.00	.12	.12	.13
Universitetsutdanning	-.00	.02	-.17	-.17	-.19
Ikke universitetsutdanning	.00	-.02	.16	.15	.18
Bor i sentral kommune	-.01	-.00	-.08	-.07	-.08
Bor ikke i sentral kommune	.01	.00	.09	.08	.08

Sentral kommune er definert som verdiene 1 og 2 på SSBs sentralitetsindeks.

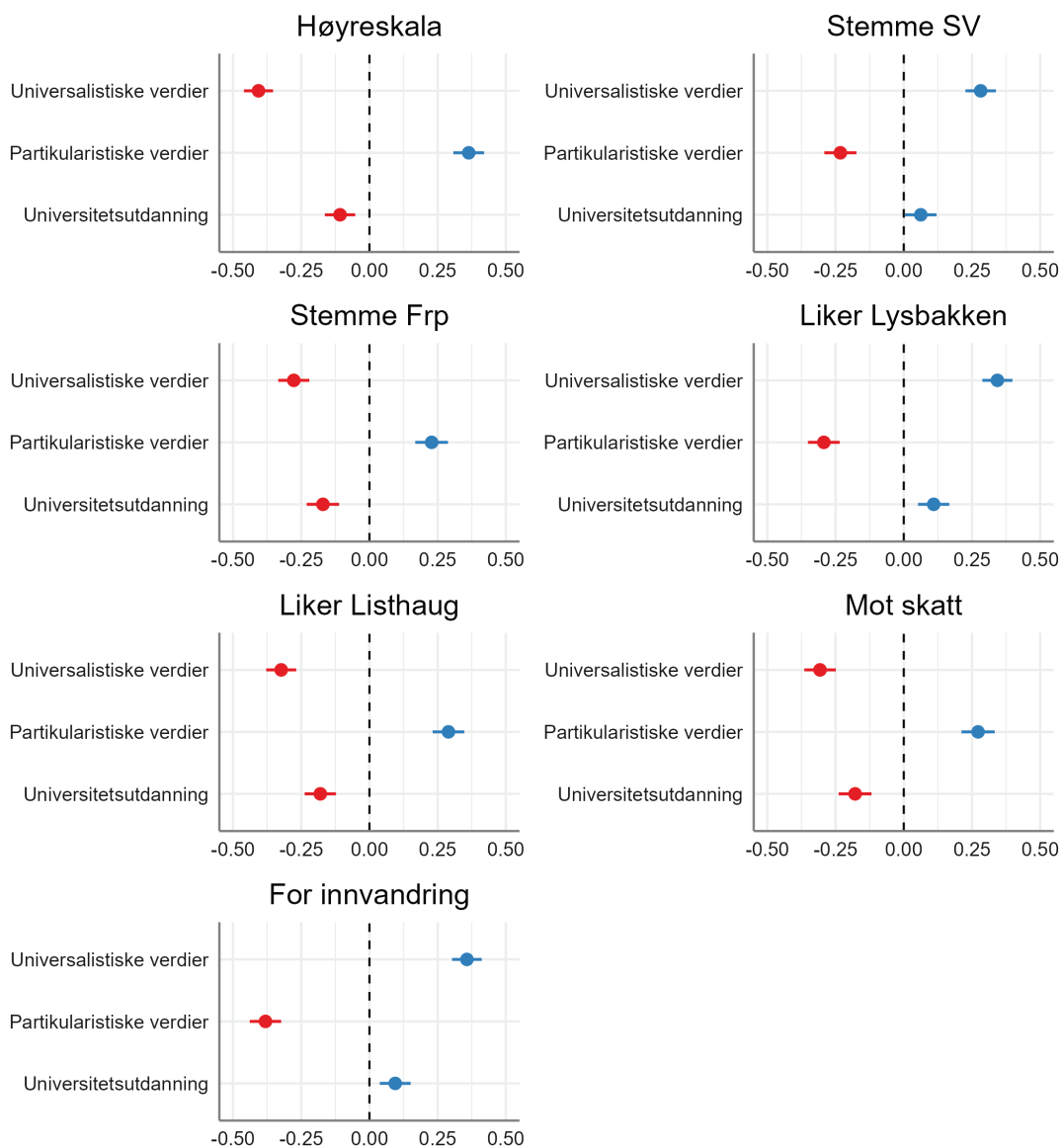
Figur 4 viser hvordan predikerte faktorskårer på hver moralske intuisjon varierer med hvor sannsynlig det er at man vil stemme på FrP og SV (Stortingsvalget 2021), hvor godt man liker Listhaug og Lysbakken, samt hvor man plasserer seg i synet på innvandring og skattepolitikk. To ting er slående med grafene i figur 4. For det første er mønstrene svært konsistente på tvers av de politiske variablene: De som plasserer seg politisk til venstre, skårer relativt høyt på omsorg og rettferdighet, mens de som plasserer seg til høyre, skårer lavere på disse intuisjonene og samtidig høyere på lojalitet, autoritet og hellighet.⁷ Det andre som

Figur 4. Sammenhenger mellom de moralske intuisjonene (predikerte faktorskårer) og politiske holdninger.

⁷ Merk imidlertid at mens det samme mønsteret går igjen for Rødt/Moxnes og MDG/Bastholm, så er utslaget mindre tydelig for Ap/Støre, Sp/Vedum og V/Melby (se figurer 6–7 i appendiks).

er slående, er at to moralske dimensjoner er tilstrekkelig for å studere velgernes orienteringer. Det er helt tydelig at en enkel to-faktorløsning med universalistiske versus partikularistiske verdier er dekkende; man får lite ekstra ved å anvende fem dimensjoner.

Figur 4 gir en enkel indikasjon på at de moralske intuisjonene henger sammen med politisk orientering, men det er viktig å vite i hvilken grad disse sammenhengene er statistisk og sosiologisk signifikante, og i hvilken grad de kun representerer betydningen av bakgrunnsvariabler, eksempelvis utdanning. Vi analyserer dette i en serie regresjonsmodeller, hvor universalisme og partikularisme måles med predikerte faktorskårer (fra bi-faktormodellen med to-faktorløsning, se tabell 2). Vi inkluderer de vanligste sosioøkonomiske bakgrunnsvariablene og indikatorer for bostedsregion (sentralitetsindeks) som kontroller. I figur 5 plotter vi de standardiserte regresjonskoeffisientene for henholdsvis universalistiske og partikularistiske verdier, og vi inkluderer tilsvarende for utdanning, som representerer en sammenligning. Vi studerer de samme variablene som i figur 4, men inkluderer også høyre–venstre-skalaen. Vi ser at regresjonskoeffisientene for de to

Figur 5. Estimater av sammenhengen mellom universalistiske/partikularistiske moralske verdier samt utdanning og politiske holdninger (standardiserte koeffisienter).

moralske dimensjonene er store og alltid større enn utdanningskoeffisienten (koeffisienter for øvrige partier/partiledere finnes i appendikset, se figurer 8 og 9).⁸ Resultatene forsterker ytterligere inntrykket av at teorien om moralske intuisjoner er et nyttig bidrag for å forstå politisk og ideologisk orientering i den norske befolkningen.

Avsluttende diskusjon

Forskningen på *Moral Foundations Theory* gir innsikt i hvordan menneskers intuisjoner om rett og galt er ulikt konfigurert, og hvordan denne variasjonen henger sammen med politiske orienteringer. Teoriens empiriske belegg er undersøkt i en rekke land, men dette er første gang MFT testes på norske data. Vi finner at den norske oversettelsen av MFQ-spørreskjemaet har god strukturell validitet, noe som betyr at de moralske intuisjonene lar seg observere i den norske befolkningen. Samtidig ser vi noen svakheter ved MFQ, som at enkelte verdier for skalareliabilitet er lavere enn ønskelig. Dette er konsistent med tidligere studier (f.eks. Graham et al., 2011; Nilsson & Erlandsson, 2015) og indikerer at det er rom for forbedring av aspekter ved teorien og surveyinstrumentet som brukes for å måle intuisjonene. En slik revisjon er på trappene, da et nytt spørreskjema (MFQ-2) er utarbeidet og har blitt testet på tvers av utvalg i 25 land, med lovende resultater (Atari et al., 2022).

De moralske intuisjonene korrelerer tydelig med politiske og ideologiske holdningsmønstre i den norske befolkningen. Analysene av sammenhengen mellom moralske intuisjoner og politisk orientering resulterte i klare og sammenfallende mønstre på tvers av en rekke mål og kontrollert for sosioøkonomiske bakgrunnsvariabler. Som i tidligere forskning fant vi at mer venstreorienterte individer skårer høyt på omsorg og rettferdighet og lavt på lojalitet, autoritet og hellighet, mens mer høyreorienterte individer tenderer til å skåre like høyt på alle fem intuisjoner. Vi finner sterk støtte i dataene for å analysere disse to moralske verdikonfigurasjonene som overordnede dimensjoner, nemlig universalistiske og partikularistiske (eller *stedbundne*) intuisjoner. Universalisme og partikularisme var sterkere prediktorer enn universitetsutdanning for selv plassering på en venstre–høyre-skala, intensjon om å stemme på SV, FrP, Rødt, MDG, KrF og H ved Stortingsvalget i 2021, sympati for de respektive partilederne, og synet på skatt og innvandring.

MFT gir samfunnsforskere et rammeverk for å forstå hvordan variasjonen i moralske intuisjoner kan henge sammen med politiske, sosiale, kulturelle og institusjonelle fenomener og prosesser. Vi kan tenke oss en lang rekke områder der det kan være fruktbart å undersøke betydningen av moralske intuisjoner. Vi har allerede nevnt at forholdet mellom moralske intuisjoner og ideologiske dimensjoner er et naturlig forskningstema innen valgforskning. For å undersøke hvordan moralske intuisjoner er koblet til politiske preferanser og adferd, vil det også være nødvendig å se på sammenhengen mellom tilbudssiden (f.eks. partier og medier) og etterspørselssiden (inkludert velgernes intuisjoner). Enke (2020) er et godt eksempel på hvordan denne sammenkoblingen kan granskes ved å kombinere surveyforskning og tekstanalytiske metoder. Kan «de moderate folkepartienes fall» (Skirbekk, 2021) tilskrives endringer i forholdet mellom universalisme og partikularisme i slike partiers politiske kommunikasjon på den ene siden og fordelingen av disse intuisjonene blant

8 Vi ser av figurer 8 og 9 at utslagene av universalisme/partikularisme er svake for sannsynlighet for å stemme på Ap, men tydeligere for Støre-sympati. Utslagene er svake også for Sp/Vedum og V/Melby, men sterke for Rødt/Moxnes, MDG/Bastholm og H/Solberg. Disse funnene tyder på at den norske befolkningens moralske intuisjoner *ikke* er spesielt sterkt koblet til plassering langs den såkalte GAL-TAN-aksen, slik funn fra Sverige har antydnet (Nilsson et al., 2020), ettersom GAL-TAN ifølge Stein (2023) er svært viktig for Sp og viktig for V, men lite viktig for H.

velgerne på den andre siden? Nylige statsvitenskapelige forskningsbidrag om endrede politiske konfliktlinjer fremhever universalisme/partikularisme-skillen som identitetsformende for store velgergrupper, men uten å knytte an til moralske intuisjoner som sådan (Zollinger, 2022; Bornschier et al., 2021). Denne litteraturen dreier seg i hovedsak om å forstå hvordan slike identiteter henger sammen med og springer ut av sosiale strukturer og konfliktlinjer (se for eksempel figur 1 i Bornschier et al., 2021), mens MFT legger mindre vekt på de sosiale strukturenes betydning. Et sentralt tema i litteraturen om endrede konfliktlinjer er konflikten om innvandringssspørsmål, som spores tilbake til endringer i den sosiale strukturen, som deretter endrer sosial og politisk identitet. MFT er mindre kontekstuell og vil heller fremheve at reelle moralske konflikter oppstår når universalistiske hensyn til omsorg og rettferdighet for verdens nødlidende brytes mot stedbundne impulser knyttet til bevaring av sosial orden og begrensning av kulturell heterogenitet. Tilsvarende kan økende mistro til politiske og sosiale eliter skyldes svak representasjon av partikularistiske moralske orienteringer i samfunnseliten. Dette kan bidra til å forklare hvorfor innvandringsdebatten er levende i de fleste europeiske land, selv om den sosiale strukturen er ulik. Universalisme/partikularisme-skillen kan også bidra til å forstå en gryende misnøye med negative utviklingstrekk i skolen (NTB, 2021; Svendsen, 2023), noe som i lys av MFT-rammeverket kan knyttes til at man i skoleverket har institusjonalisert en universalistisk omsorgs- og rettferdighetsmoral der hensynet til elevers rettigheter og sårbarhet dominerer – mens hensyn som er naturlig å vektlegge ut fra autoritets- og lojalitetsintuisjonene, som respekt, orden og disiplin, har blitt nedprioritert.

Når det gjelder hvordan dette kan studeres empirisk, så vil tradisjonelle surveyundersøkelser kunne avdekke hvordan intuisjonene samvarierer med andre faktorer. En utfordring er at MFQ er relativt omfattende, noe som gjør det vanskelig å inkludere i brede undersøkelser som for eksempel valgundersøkelsene. En annen nærliggende måte å undersøke de moralske verdikonfigurasjonenes effekt på er å anvende dem som moderatorer i surveyeksperimenter, for eksempel gjennom å variere moralsk innramming av et gitt politisk budskap og se om det har en effekt på mottakerens holdning til budskapet. En tredje empirisk tilnærming er å analysere den moralske ladningen i tekster, enten kvalitativt gjennom håndkoding (f.eks. Bowe, 2018) eller kvantitativt med automatiserte former for sentimentanalyse og andre teknikker for naturlig språkprosessering (Clifford & Jerit, 2013; Sagi & Dehghani, 2014; Jung, 2020). Vi håper denne introduksjonen og første testen på MFT-rammeverkets gyldighet i en norsk kontekst vil inspirere til videre forskning.

Referanser

- Amin, A. B., Bednarczyk, R. A., Ray, C. E., Melchiori, K. J., Graham, J., Huntsinger, J. R., & Omer, S. B. (2017). Association of moral values with vaccine hesitancy. *Nature Human Behaviour*, 1(12), art. 12. <https://doi.org/10.1038/s41562-017-0256-5>
- Atari, M., Haidt, J., Graham, J., Koleva, S., Stevens, S. T., & Dehghani, M. (2022). *Morality Beyond the WEIRD: How the Nomological Network of Morality Varies Across Cultures* [Preprint]. PsyArXiv. <https://doi.org/10.31234/osf.io/q6c9r>
- Bergh, J., & Aardal, B. (red.). (2019). *Velgere og valgkamp: En studie av stortingsvalget 2017*. Cappelen Damm.
- Blum, L. A. (1988). Gilligan and Kohlberg: Implications for Moral Theory. *Ethics*, 98(3), 472–491. <https://doi.org/10.1086/292966>
- Bornschier, S., Häusermann, S., Zollinger, D., & Colombo, C. (2021). How “Us” and “Them” Relates to Voting Behavior—Social Structure, Social Identities, and Electoral Choice. *Comparative Political Studies*, 54(12), 2087–2122. <https://doi.org/10.1177/0010414021997504>

- Bowe, B. J. (2018). Permitted to Build? Moral Foundations in Newspaper Framing of Mosque-Construction Controversies. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 95(3), 782–810. <https://doi.org/10.1177/1077699017709253>
- Brox, O. (1991). «Jeg er ikke rasist, men ...»: Hvordan får vi våre meninger om innvandrere og innvandring? Gyldendal. https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2007112600082
- Clifford, S., & Jerit, J. (2013). How Words Do the Work of Politics: Moral Foundations Theory and the Debate over Stem Cell Research. *The Journal of Politics*, 75(3), 659–671. <https://doi.org/10.1017/S0022381613000492>
- Davies, C. L., Sibley, C. G., & Liu, J. H. (2014). Confirmatory Factor Analysis of the Moral Foundations Questionnaire: Independent Scale Validation in a New Zealand Sample. *Social Psychology*, 45(6), 431–436. <https://doi.org/10.1027/1864-9335/a000201>
- Doan, A. (2014). Morality Politics. I D. P. Haider-Markel (red.), *The Oxford Handbook of State and Local Government* (s. 757–777). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199579679.013.031>
- Enke, B. (2020). Moral Values and Voting. *Journal of Political Economy*, 128(10), 3679–3729. <https://doi.org/10.1086/708857>
- Federico, C. M., Weber, C. R., Ergun, D., & Hunt, C. (2013). Mapping the Connections between Politics and Morality: The Multiple Sociopolitical Orientations Involved in Moral Intuition. *Political Psychology*, 34(4), 589–610. <https://doi.org/10.1111/pops.12006>
- Figenschou, T. U., & Beyer, A. (2014). Elitene, minoritetene og mediene – Definisjonsmakt i norsk innvandringsdebatt. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 55(1), 24–51. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-291X-2014-01-02>
- Fincher, C. L., Thornhill, R., Murray, D. R., & Schaller, M. (2008). Pathogen prevalence predicts human cross-cultural variability in individualism/collectivism. *Proceedings of the Royal Society B: Biological Sciences*, 275(1640), 1279–1285. <https://doi.org/10.1098/rspb.2008.0094>
- Fladmoe, A., & Jenssen, A. T. (2009). Alltid kritisk – til alle? *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 50(3), 317–346. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-291X-2009-03-03>
- Franks, A. S., & Scherr, K. C. (2015). Using Moral Foundations to Predict Voting Behavior: Regression Models from the 2012 U.S. Presidential Election. *Analyses of Social Issues and Public Policy*, 15(1), 213–232. <https://doi.org/10.1111/asap.12074>
- Gilligan, C. (1982). *In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development*. Harvard University Press.
- Golino, H., & Christensen, A. P. (2022). EGAnet: Exploratory Graph Analysis – A framework for estimating the number of dimensions in multivariate data using network psychometrics (1.1.1) [R].
- Golino, H. F., & Epskamp, S. (2017). Exploratory graph analysis: A new approach for estimating the number of dimensions in psychological research. *PLOS ONE*, 12(6), e0174035. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0174035>
- Graham, J., Haidt, J., Koleva, S., Motyl, M., Iyer, R., Wojcik, S. P., & Ditto, P. H. (2013). Moral Foundations Theory: The Pragmatic Validity of Moral Pluralism. I P. Devine & A. Plant (red.), *Advances in Experimental Social Psychology* (Bd. 47, s. 55–130). Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-407236-7.00002-4>
- Graham, J., Haidt, J., & Nosek, B. A. (2009). Liberals and conservatives rely on different sets of moral foundations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 96(5), 1029–1046. <https://doi.org/10.1037/a0015141>
- Graham, J., Nosek, B. A., Haidt, J., Iyer, R., Koleva, S., & Ditto, P. H. (2011). Mapping the moral domain. *Journal of Personality and Social Psychology*, 101(2), 366. <https://doi.org/10.1037/a0021847>
- Graham, J., & Yudkin, D. A. (2022). Variations in Moral Concerns across Political Ideology: Moral Foundations, Hidden Tribes, and Righteous Division. I M. Vargas & J. M. Doris (red.), *The Oxford Handbook of Moral Psychology* (s. 759–779). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198871712.013.38>
- Hagelund, A. (2004). Anstendighetens outside: «Rasisme» i norsk innvandringspolitisk diskurs. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 45(1), 3–29. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-291X-2004-01-01>
- Haidt, J. (2007). The New Synthesis in Moral Psychology. *Science*, 316(5827), 998–1002. <https://doi.org/10.1126/science.1137651>

- Haidt, J. (2013). *The Righteous Mind: Why Good People are Divided by Politics and Religion*. Penguin.
- Haidt, J., & Bjorklund, F. (2008). Social intuitionists answer six questions about moral psychology. I *Moral psychology, Vol 2: The cognitive science of morality: Intuition and diversity* (s. 181–217). MIT Press.
- Haidt, J., & Joseph, C. (2004). Intuitive ethics: How innately prepared intuitions generate culturally variable virtues. *Daedalus*, 133(4), 55–66. <https://doi.org/10.1162/0011526042365555>
- Harper, C. A., & Hogue, T. E. (2019). The role of intuitive moral foundations in Britain's vote on EU membership. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 29(2), 90–103. <https://doi.org/10.1002/casp.2386>
- Haugseth, J. F., Huseby, V. B., & Skjølsvold, T. M. (2016). Ti klimalogikker—En kvalitativ analyse av klimatiltekt i norsk offentlig debatt (2007–2013). *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 57(3), 285–314. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-291X-2016-03-03>
- Hu, L., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 6(1), 1–55. <https://doi.org/10.1080/10705519909540118>
- Jung, J.-H. (2020). The Mobilizing Effect of Parties' Moral Rhetoric. *American Journal of Political Science*, 64(2), 341–355. <https://doi.org/10.1111/ajps.12476>
- Kahneman, D. (2013). *Thinking, Fast and Slow*. Farrar, Straus and Giroux.
- Kenny, D. A. (2015). *Measuring model fit*. <https://davidakenny.net/cm/fit.htm>
- Kivikangas, J. M., Fernández-Castilla, B., Järvelä, S., Ravaja, N., & Lönnqvist, J.-E. (2021). Moral foundations and political orientation: Systematic review and meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 147(1), 55–94. <https://doi.org/10.1037/bul0000308>
- Kohlberg, L. (1975). The Cognitive-Developmental Approach to Moral Education. *The Phi Delta Kappan*, 56(10), 670–677.
- Kovacheff, C., Schwartz, S., Inbar, Y., & Feinberg, M. (2018). The Problem with Morality: Impeding Progress and Increasing Divides. *Social Issues and Policy Review*, 12(1), 218–257. <https://doi.org/10.1111/sipr.12045>
- Marcus, G. F. (2004). *The birth of the mind: How a tiny number of genes creates the complexities of human thought*. Basic Books.
- Métayer, S., & Pahlavan, F. (2014). Validation of the Moral Foundations Questionnaire in French. *Revue internationale de psychologie sociale*, 27(2), 79–107.
- Mooijman, M., Hoover, J., Lin, Y., Ji, H., & Dehghani, M. (2018). Moralization in social networks and the emergence of violence during protests. *Nature Human Behaviour*, 2(6), 389. <https://doi.org/10.1038/s41562-018-0353-0>
- Nilsson, A., & Erlandsson, A. (2015). The Moral Foundations taxonomy: Structural validity and relation to political ideology in Sweden. *Personality and Individual Differences*, 76, 28–32. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2014.11.049>
- Nilsson, A., Erlandsson, A., & Västfjäll, D. (2020). Moral Foundations Theory and the Psychology of Charitable Giving. *European Journal of Personality*, 34(3), 431–447. <https://doi.org/10.1002/per.2256>
- Nilsson, A., Montgomery, H., Dimdins, G., Sandgren, M., Erlandsson, A., & Taleny, A. (2020). Beyond 'Liberals' and 'Conservatives': Complexity in Ideology, Moral Intuitions, and Worldview Among Swedish Voters. *European Journal of Personality*, 34(3), 448–469. <https://doi.org/10.1002/per.2249>
- NTB. (2021, november 4). *Eksplisiv økning i rapporter om vold og trusler i Oslo-skolen*. Utdanningsnytt. <https://www.utdanningsnytt.no/osloskolen-vold-i-skolen/eksplisiv-okning-i-rapporter-om-vold-og-trusler-i-oslo-skolen/301741>
- Paul, E. F., Miller, J., Fred D., & Paul, J. (red.). (2004). *Morality and Politics* (bd. 21). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511573019>
- Reise, S. P. (2012). The Rediscovery of Bifactor Measurement Models. *Multivariate Behavioral Research*, 47(5), 667–696. <https://doi.org/10.1080/00273171.2012.715555>
- Ryan, T. J. (2017). No Compromise: Political Consequences of Moralized Attitudes. *American Journal of Political Science*, 61(2), 409–423. <https://doi.org/10.1111/ajps.12248>

- Sagi, E., & Dehghani, M. (2014). Measuring Moral Rhetoric in Text. *Social Science Computer Review*, 32(2), 132–144. <https://doi.org/10.1177/0894439313506837>
- Schaller, M., & Murray, D. R. (2008). Pathogens, personality, and culture: Disease prevalence predicts worldwide variability in sociosexuality, extraversion, and openness to experience. *Journal of personality and social psychology*, 95(1), 212.
- Schumacker, R. E., & Lomax, R. G. (2004). *A beginner's guide to structural equation modeling, 2nd ed* (s. xii, 498). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Skurka, C., Winett, L. B., Jarman-Miller, H., & Niederdeppe, J. (2020). All Things Being Equal: Distinguishing Proportionality and Equity in Moral Reasoning. *Social Psychological and Personality Science* 11(3), 374–387. <https://doi.org/10.1177/1948550619862261>
- Skirbekk, T. (2021). *De moderate folkepartienes fall i Europa: Hvorfor falt de? Hvorfor er det farlig? Og hvordan kan de gjenoppstå?* Cappelen Damm.
- Smith, K. B., Alford, J. R., Hibbing, J. R., Martin, N. G., & Hatemi, P. K. (2017). Intuitive Ethics and Political Orientations: Testing Moral Foundations as a Theory of Political Ideology. *American Journal of Political Science* 61(2), 424–437. <https://doi.org/10.1111/ajps.12255>
- Stein, J. (2023). Blir norsk politikk GAL? *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, 39(1), 41–49. <https://doi.org/10.18261/nst.39.1.3>
- Stensen, K., & Lydersen, S. (2022). Indre konsistens: Fra alfa til omega? *Tidsskrift for Den norske legeforening*. <https://doi.org/10.4045/tidsskr.22.0112>
- Svendsen, P. (2023, 3. februar). Forsker mener elevene har for mye makt i dagens klasserom. *Utdanningsnytt*. <https://www.utdanningsnytt.no/klassemrommet-laereryrket-mobbet-av-elever/forsker-mener-elevene-har-for-mye-makt-i-dagens-klassemrom/348499>
- Van de Vyver, J., Houston, D. M., Abrams, D., & Vasiljevic, M. (2016). Boosting Belligerence: How the July 7, 2005, London Bombings Affected Liberals' Moral Foundations and Prejudice. *Psychological Science*, 27(2), 169–177. <https://doi.org/10.1177/0956797615615584>
- Welsch, H. (2022). What shapes cognitions of climate change in Europe? Ideology, morality, and the role of educational attainment. *Journal of Environmental Studies and Sciences*. <https://doi.org/10.1007/s13412-021-00745-7>
- Yilmaz, O., Harma, M., Bahçekapili, H. G., & Cesur, S. (2016). Validation of the Moral Foundations Questionnaire in Turkey and its relation to cultural schemas of individualism and collectivism. *Personality and Individual Differences*, 99, 149–154. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2016.04.090>
- Yu, Z., Bali, P., Tsikandilakis, M., & Tong, E. M. W. (2022). 'Look not at what is contrary to propriety': A meta-analytic exploration of the association between religiosity and sensitivity to disgust. *British Journal of Social Psychology*, 61(1), 276–299. <https://doi.org/10.1111/bjso.12479>
- Zakharin, M., & Bates, T. C. (2021). Remapping the foundations of morality: Well-fitting structural model of the Moral Foundations Questionnaire. *PLOS ONE*, 16(10), e0258910. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0258910>
- Zollinger, D. (2022). Cleavage Identities in Voters' Own Words: Harnessing Open-Ended Survey Responses. *American Journal of Political Science*. <https://doi.org/10.1111/ajps.12743>
- Aardal, B. (1994). Hva er en politisk skillelinje? En begrepsmessig grenseoppgang. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 35(2), 218–249.
- Aardal, B. (2017). 60 år med valgforskning – hva har vi lært? *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, 33(3–4), 292–311. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-2936-2017-03-04-05>

Vedlegg

MFQ på norsk (original versjon: <https://moralfoundations.org/questionnaires/>)

Relevansskala:

Når du avgjør om noe er rett eller galt, i hvilken grad er følgende overveielser relevante for din tenkning?

Svaralternativer: Ikke relevant i det hele tatt (denne overveielsen har ingenting å gjøre med mine bedømmelser av rett og galt)
 Ikke særlig relevant
 Litt relevant
 Noe relevant
 Svært relevant
 Ekstremt relevant (dette er en av de viktigste faktorene når jeg bedømmer rett og galt)

Om noen led emosjonelt eller ikke
 Om noen mennesker ble behandlet annerledes enn andre eller ikke
 Om noens handling viste kjærlighet til sitt land eller ikke
 Om noen viste mangel på respekt for autoritet eller ikke
 Om noen brøt med regler for renhet og anstendighet eller ikke
 Om noen var god i matte eller ikke [oppmerksomhetsjekk]
 Om noen viste omsorg for svake/sårbare eller ikke
 Om noen handlet urettferdig eller ikke
 Om noen gjorde noe for å svike sin gruppe eller ikke
 Om noen rettet seg etter samfunnets tradisjoner eller ikke
 Om noen gjorde noe motbydelig eller ikke
 Om noen gjorde noe ondskapsfullt eller ikke
 Om noen ble nektet sine rettigheter eller ikke
 Om noen viste mangel på lojalitet eller ikke
 Om en handling forårsaket kaos/uorden eller ikke
 Om noen handlet i tråd med Guds ord eller ikke

Bedømmelsesskala:

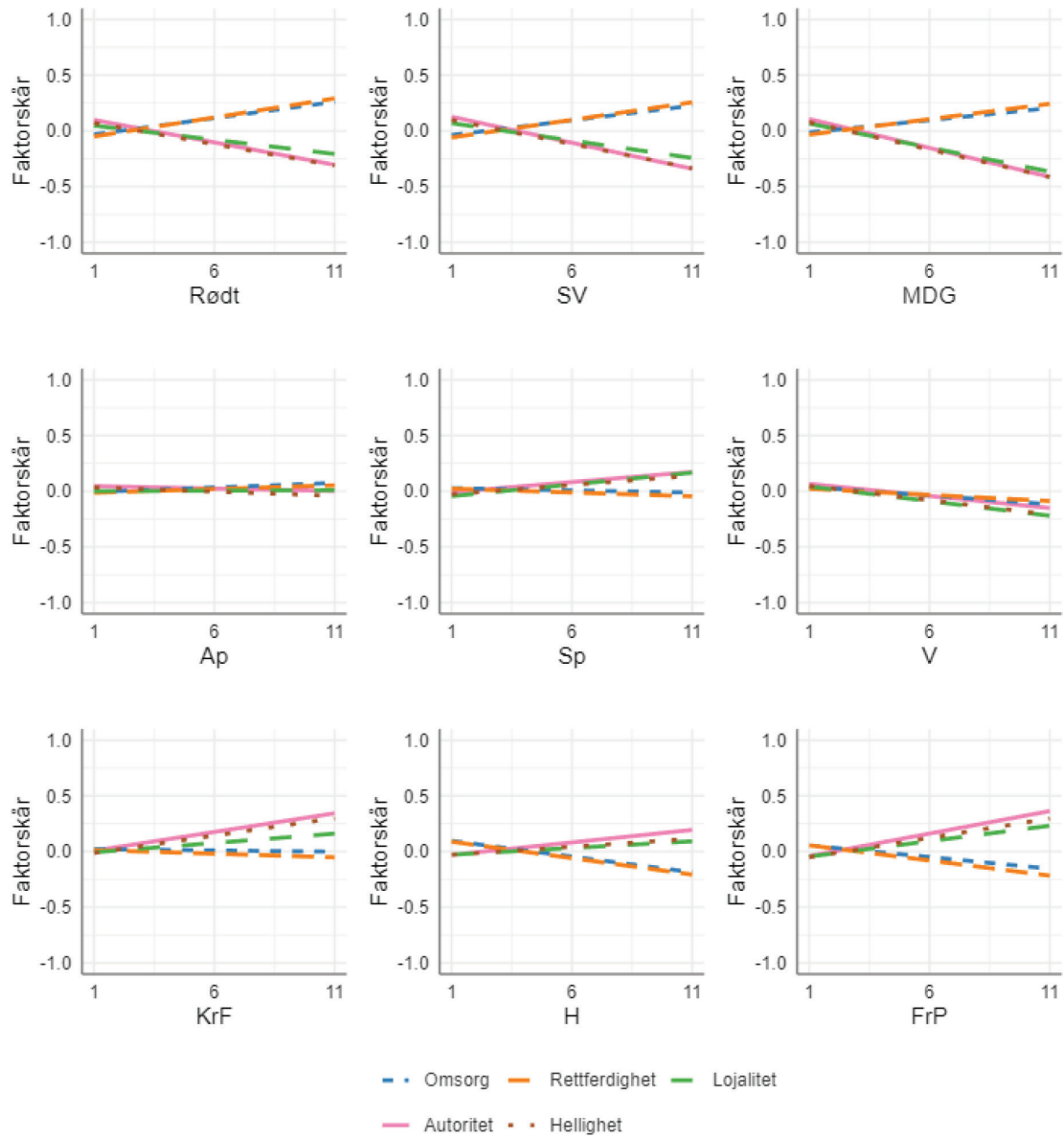
Vennligst les de følgende påstandene og marker i hvilken grad du er enig eller uenig:

Svaralternativer: Helt uenig
 Ganske uenig
 Litt uenig
 Litt enig
 Ganske enig
 Helt enig

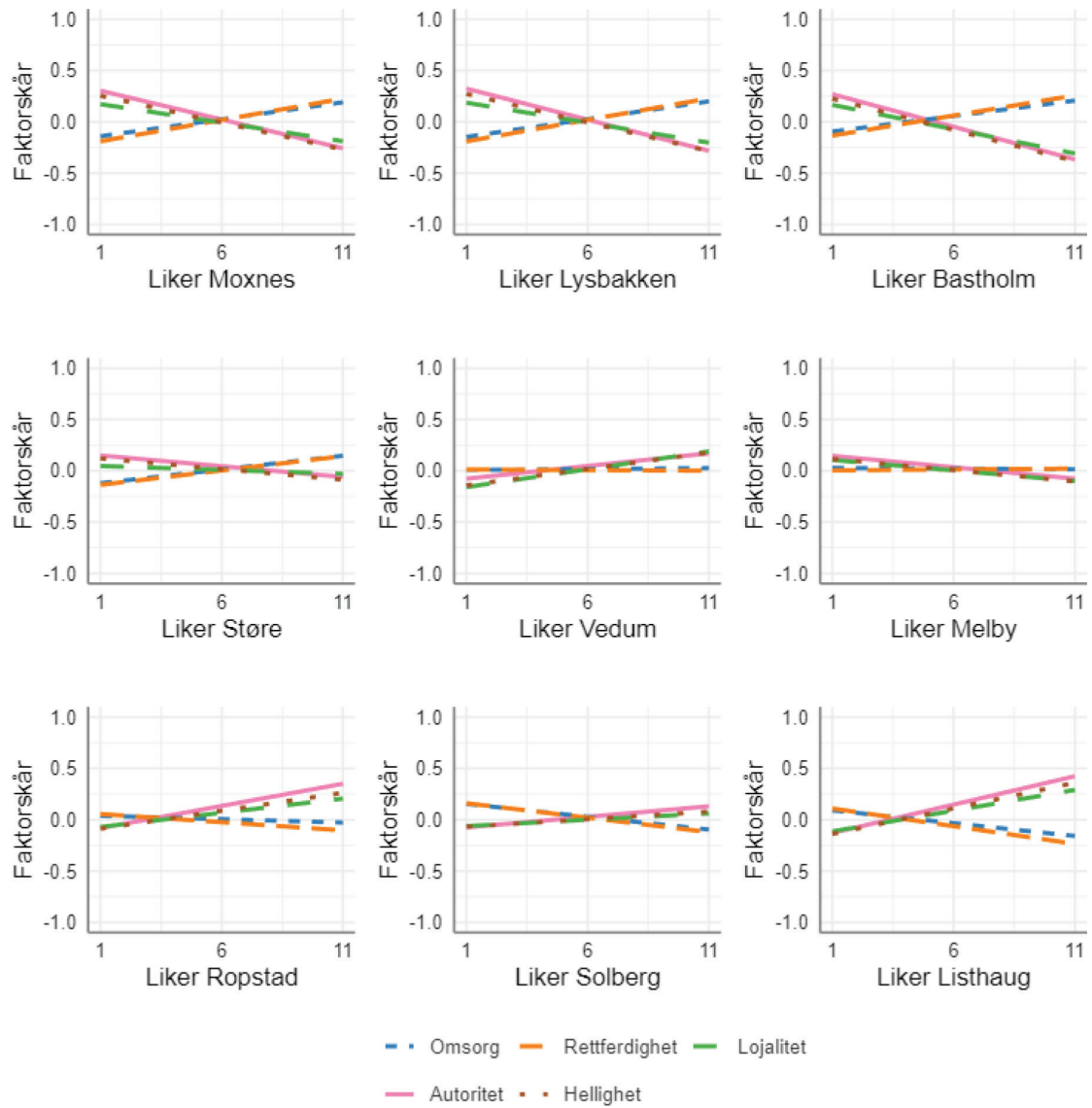
Medlidenhet med de som lider, er den viktigste dyd
 Når lover lages, bør det viktigste prinsippet være at alle behandles rettferdig
 Jeg er stolt av mitt lands historie
 Respekt for autoritet er noe alle barn behøver å lære
 Mennesker burde ikke gjøre motbydelige ting, selv om ingen blir skadet

Det er bedre å gjøre godt enn å gjøre ondt [oppmerksomhetsjekk]
En av de verste tingene en person kan gjøre, er å skade et forsvarsløst dyr
Rettferdighet er den viktigste forutsetningen for et godt samfunn
Mennesker bør være lojale overfor sine familiemedlemmer, selv når disse har gjort noe galt
Menn og kvinner har ulike roller å spille i samfunnet
Jeg ville kalt noen handlinger gale basert på at de er unaturlige
Det kan aldri være rett å drepe et menneske
Jeg synes det er moralsk feil at rike barn arver mye penger, mens fattige barn ikke arver
noenting
Det er viktigere å være en lagspiller enn å uttrykke seg selv
Hvis jeg var soldat og var uenig i mine overordnedes ordrer, så ville jeg adlydt likevel fordi
det er min plikt
Kyskhhet er en viktig og verdifull dyd

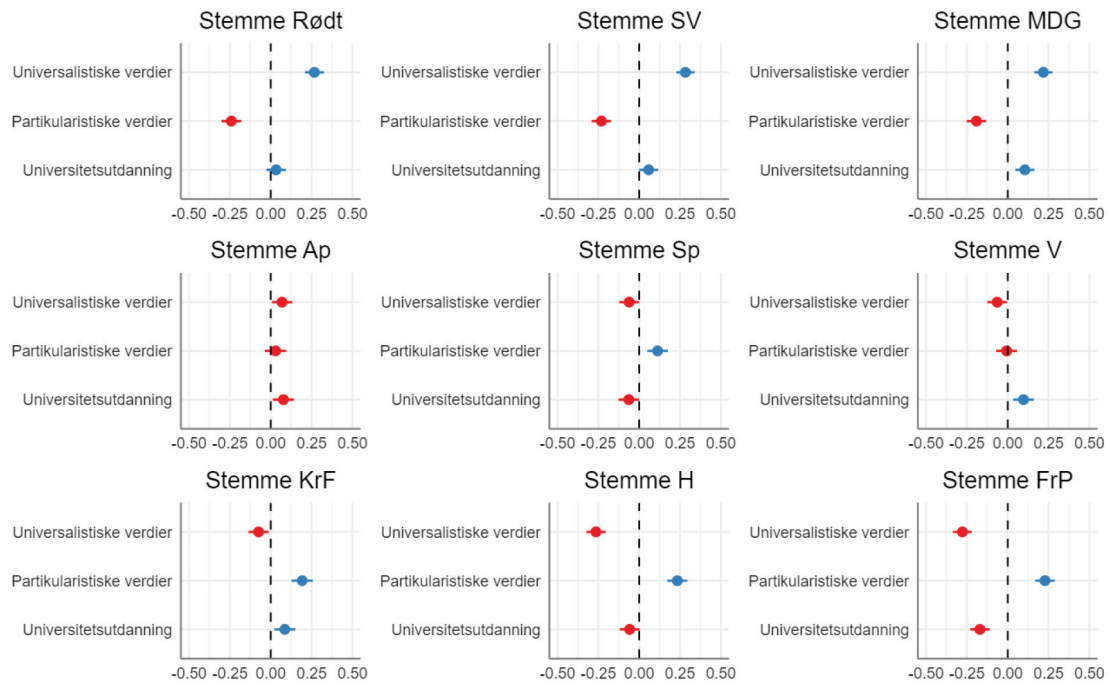
Sammenhenger mellom moralske intuisjoner og politiske partipreferanser/partiledersympati

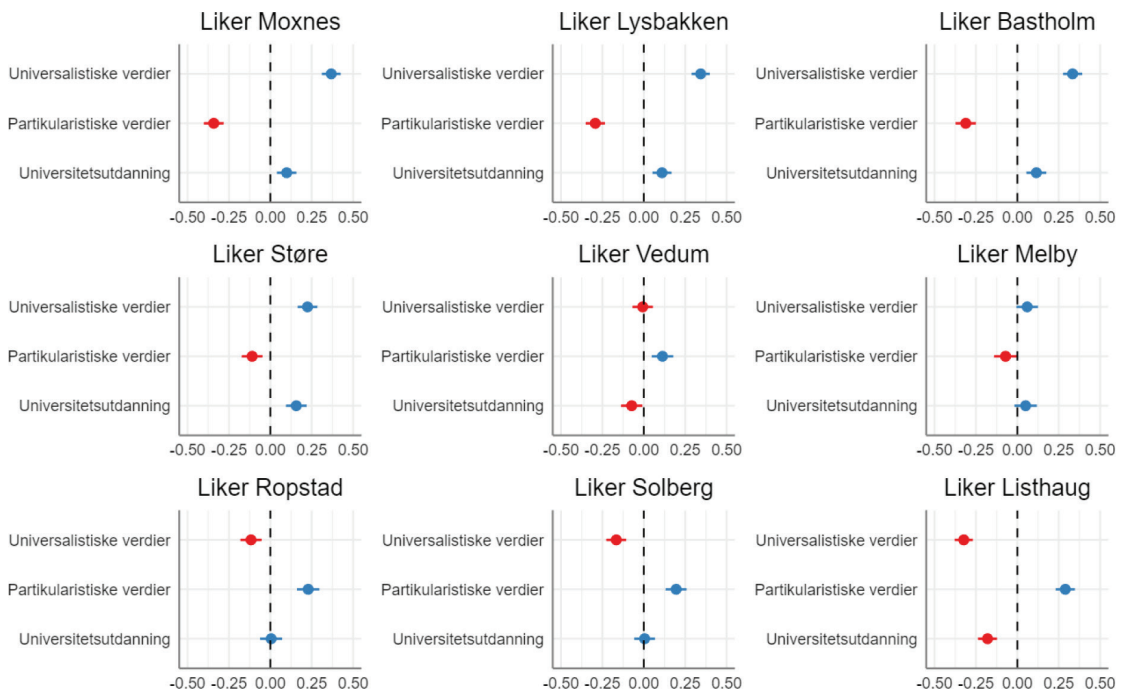
Vedleggsfigur 1. Sammenhenger mellom de moralske intuisjonene (predikerte faktorskårer) og politiske partipreferanser.

Vedleggsfigur 2. Sammenhenger mellom de moralske intuisjonene (predikerte faktorskårer) og partiledersympati.

Vedleggsfigur 3. Estimater av sammenhengen mellom universalistiske/partikularistiske moralske verdier samt utdanning og politiske partipreferanser (standardiserte regresjonskoeffisienter).

Vedleggsfigur 4. Estimater av sammenhengen mellom universalistiske/partikularistiske moralske verdier samt utdanning og partiledersympati (standardiserte regresjonskoeffisienter).